

Nya uppgifter för hembygdsrörelsen

Synpunkter på samspelet bildningsarbete—hembygdsarbete

Av LENNART THORSELL

För någon tid sedan lästes i Upsala Nya Tidning en notis av en ortsmedarbetare, som klagade över bristande initiativ hos ortens tämligen nybildade hembygdsförening. Artikeln slutade med orden »det är fel att tro, att en hembygdsförenings uppgift blott är att samla på gammalt. Det finns en rad verksamhetsgrenar där också andra intressen kan tillgodoses.» Artikelns anmärkning över brist på aktivitet och initiativkraft har absolut ingen allmän giltighet för uppländskt hembygdsarbete i dag. Ändå tycker jag att slutreflexionen som här citerats väl förtjänar att diskuteras.

Hembygdsrörelsen har under »storkommunepokens» första år visat en markant ökad livaktighet i uppländska bygder, och detsamma tycks f. ö. vara fallet även i andra landskap, framförallt där kommunsammanslagningen inneburit stora och genomgripande förändringar. Denna livaktighet har tagit sig uttryck inte bara i det stora antalet sockeninventeringar, i nyinredda hembygdsgårdar och annat, som berör vården av det gamla, utan också i t. ex. den rad av välbesökta hembygdsfester som de senaste åren hållits i olika bygder liksom även i bildningsarbetets inriktning: i ämnesvalet för studiecirklar, föreläsningar och folkbildningskurser.

Från det sistnämnda arbetsfältet skall här ges några glimtar för att belysa möjligheterna till samverkan mellan hembygdsvården i vidaste bemärkelse och det fria bildningsarbetet.

Att jag härvid vill fästa uppmärksamheten framför allt på de uppgifter, som inriktar intresset på *hembygden av i dag*, innebär självfallet inte att jag underskattar vikten av att ta tillvara bygdens kulturminnen — både när det gäller de döda tingen och den levande bygdetraditionen.

Bild 1. Från en hembygdkurs i Österby bruk, där unga och gamla tillsammans studerat bygdens liv och sammanställt en skrift om den. Kursledaren, fil. mag. Linnea Nyman, längst t. h.

Den stora betydelse detta kulturvårdande arbete har just i dag, då landsbygden i så hög grad befinner sig i stöpsleven, ligger ju i öppen dag. Men — jag tror i likhet med förf. till artikeln i UNT, att hembygdsrörelsen måste vidga sin intressesfär och lägga upp sin verksamhet mera mångsidigt, om den skall kunna bli en angelägenhet för hela bygdens befolkning — alltså inte blott för de få — och om man skall kunna väcka intresse hos ungdomen. Det finns en mångfald av arbetsformer och uppgifter att ta itu med och många sådana har med framgång prövats på olika håll, ofta i samband med bildningsförbundets bygdekurser: hembygds-cirklar har gjort föreningsinventeringar samt fritids- och hobbyutställningar, innehållsrika och aktuella bygdetidningar har sammanställts, lokala klipparkiv har lagts upp, fototävlingar har utlysts, diskussioner om aktuella kommunala problem har i samarbete med de kommunala myndigheterna hållits, exkursioner för naturstudier och besök både vid fornminnen och nybebyggelse etc. anordnats.

Samspelet mellan bildningsarbete och hembygdsvård, som i dagens

läge är en viktig förutsättning för hembygdssträvandenas framgång, har väl på många håll i Uppland gammal hävd. (Se t. ex. Evert Mattssons art. om IOGT:s hembygdsckirklar i årsboken »Uppland» 1941). Initiativ från bildningsorganisationernas sida har dock ej alltid funnit det gensvar man kunnat vänta. Jag tänker bl. a. på JUF-tävlingen om »Min Hemsocken», som man inom åtskilliga uppländska socknar arbetar med men som vore värd ett långt större intresse just från hembygdsföreningarnas sida.

Särdeles intensivt har detta samspel emellertid tagit sig uttryck i de många bygdekurser, som länsbildningsförbunden anordnat tillsammans med hembygds- och föreläsningsföreningar samt lokalavdelningar av folk-rörelse- och bildningsorganisationer. Inom Uppsala län har de senaste 5 åren inte mindre än 25 långa kurser på omkring 6 veckor (omfattande 30 till 50 tim. vardera) haft hembygdskunskapen till huvudämne.

Några konkreta »ögonblicksbilder» kan bättre än en abstrakt innehållsöversikt ge en uppfattning av bildningsförbundets kursverksamhet och hur den brukar gestalta sig:

Det är riktig folkvandring i kväll till socknens ordenshus eller bygdegård. I ett kort hälsningsanförande förklaras kursen öppnad och betonas det att den kommit till stånd genom samverkan mellan ortens alla föreningar och bildningsorganisationer. Bland publiken finns också representanter ur alla läger och intressegrupper, åldrar och stånd. Så spelar ett lag upplandsspelmän ett program med landskapets egen folk-musik, omväxlande lyriskt vemodiga och sprittande glada låtar och polskor. Publiken är intensivt med: därute står den stjärnlösa vinterkvällen som en mörk vägg, dimmorna sveper fram över slätten, men här inne råder en stämning av solglitter och sommargrönska.

Ett föredrag om hembygdsvård följer kanske därefter, och intresset kulminerar då man via magnetofonen får höra välkända stämmor av bygdens äldsta berätta minnen i intervjuer, som gjorts för kursens räkning. Eller då man får se en utställning av kulturföremål, som insamlats i bygden med hjälp från fornminnesföreningen och som kan levandegöra bygdens liv i helg och söcken i svunna tider. — Så brukar upptakten till en hembygdskurs gestalta sig.

En annan ofta återkommande programpunkt, »kommunal-kvällen», behandlar frågor av vikt för dagen och morgondagen. I ett inledande föredrag ger en expert (från exempelvis Landskommunernas förbund) en principiell översikt över de aktuella frågorna. Därefter följer diskussion med mottot »folket frågar — pamparna svarar». Det brukar bli

Bild 2. Några uppländska bygdetidningar, de flesta tillkomna som ett led i arbetet vid Uppsala läns bildningsförbunds hembygdskurser.

mycket livligt; alltid kan det väl ej gå helt lidelsefritt till, men diskussionerna brukar vara sakliga och ofta komma fram till positiva förslag. Den utomstående experten kan vid behov ingripa, kommentera, tillrättalägga missförstånd etc. Ibland kanske det hänt att någon kommunalman har tvekat att stå till förfogande, men undantagslöst har man efteråt förklarat sig nöjd också från det hållet. I ett par kommuner har på sistone ordnats sådana diskussions- och upplysningsmöten i kommunal regi.

Andra kursinslag har särskilt tagit sikte på att intressera ungdomen. Det gäller t. ex. de »fritidsutställningar», som ordnats i samband med kursavslutningar på ett flertal platser, varvid dels ungdomsföreningarna presenterat sin verksamhet på ett roligt sätt och dels enskilda utställt

prov på sina hobbies, det må vara fjärilssamling eller amatörmåleri. I anslutning här till har ofta bygdens ungdoms- och föreningsproblem, lokalfrågor etc. diskuterats. Musicerande ungdomar har stått för underhållningsprogram, och så har den hembygds-cirkel, som arbetat under hela kursen, presenterat en del av sitt arbetsresultat i form av en bygdetidning.

I anslutning till en bygdekurs, som hölls för ett par år sedan i Rasbo, utfördes såsom experiment en sociologisk bygdeundersökning för att kartlägga kulturlivet i kommunen och klargöra befolkningens inställning till diverse frågor, som rörde bildningsliv och hembygdsvård. Undersökningen planlades och bearbetades av Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet. (En del av dess resultat redovisas i årsskriften »Uppländskt bildningsarbete», 1953.)

*

Storkommunreformen ställer hembygdsrörelsen inför nya problem och uppgifter. Jag tänker inte bara på de problem, som rör natur- och kulturminnesvården i samband med centralortsplanering och kommunala anläggningar, utan mera på hur hembygdsrörelsen kan medverka till att den nya samfälligheten, storkommunen, förenas med begreppet »hembygd». Några av de ovannämnda kurserna har varit inriktade på att knyta samman en storkommun. Föreläsningarna har fördelats på dess olika delkommuner, bygdetidningen har utformats till en liten »storkommunskrift» osv.

För att diskutera den här frågan i hela dess vidd inbjöds våren 1953 representanter för bygdevård och bildningsverksamhet samt kommunalmän till en konferens i Sigtuna. Arrangörer var bildningsförbunden i Uppsala och Stockholms län samt Svenska Turistföreningen och Upplands fornminnesförening. I föredrag och diskussioner behandlades här t. ex. »kulturminnesvården i storkommun» (inledning av landsantikvarie N. Sundquist), »storkommunen inför starten» (inledning av riksdagsman E. Jacobsson), »storkommunundersökningar och planeringsfrågor» (prof. Gerd Enequist), »hembygdsforskningar i arkiven och i bygderna», »nya uppgifter för hembygdsarbetet». Det hette i inbjudan, att konferensen ville belysa, hur man kan lägga upp arbetet på att göra invånarna i uppländska storkommuner förtroga med hela sin hemkommun — både med dess liv i dag och dess historia och natur, samt härvid så mycket som möjligt komma fram till praktiska förslag för verksamheten i bygderna.

Utrymmet tillåter här inte någon detaljerad redogörelse för Sigtunadagarna. Det må blott sammanfattningsvis konstateras, att många framsynta och värdefulla uppslag för det praktiska arbetet från olika håll framfördes och att en del av dessa sedan omsatts ute i bygderna. Stort intresse tilldrog sig de storkommun-tidningar som presenterades, bl. a. från Fjärdhundra, och inte minst den hembygdsexkursion, som företogs under kursen (genom Märsta kommun) med dr C.-J. Anrick som initiativtagare och ledare. En sådan turistfärd i egen bygd ansåg man allmänt vara en särdeles god arbetsform för hembygdsarbetet i storkommunen.

Det är uppenbart, att hembygdsrörelsen här har mycket att uträtta, framför allt där nya kommunala enheter bildats av 5–10 tidigare småkommuner. Föredömliga insatser har i det avseendet gjorts av t. ex. Södra Olands hembygdsgille och Fjärdhundra kommuns kulturnämnd. Den organisatoriska frågan: om hembygdsföreningarna skall slås samman, om det bör bildas en kommunal kulturnämnd el. dyl. — tror jag i detta sammanhang är en bisak. Huvudsaken är att hembygdsföreningarna har en framsynt inställning och har sinne för vad det aktuella läget kräver och för de arbetsuppgifter, som syftar framåt.

I samma mån som gemenskapskänslan och samhörigheten inom de nya kommunerna stärks, ökas också förutsättningarna för en sund och friktionsfri kommunalpolitik och därmed för en god utveckling av den kommunala verksamheten. Hur den utvecklingen blir — är inte det ett hembygdsintresse av första rangen?